

Oikeustapauskokoelma

UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (neljäs jaosto)

12 päivänä tammikuuta 2023*

Ennakkoratkaisupyyntö – Kuluttajasopimusten kohtuuttomat ehdot – Direktiivi 93/13/ETY – Asianajajan ja kuluttajan välinen oikeudellisten palvelujen tarjoamista koskeva sopimus – 4 artiklan 2 kohta – Sopimusehtojen kohtuuttomuuden arviointi – Sopimuksen pääkohdetta koskevien sopimusehtojen poissulkeminen – Sopimusehto, jossa määrätään asianajajan palkkioiden maksamisesta tuntihinnan perusteella – 6 artiklan 1 kohta – Kansallisen tuomioistuimen toimivalta, kun kyse on kohtuuttomaksi todetusta ehdosta

Asiassa C-395/21,

jossa on kyse SEUT 267 artiklaan perustuvasta ennakkoratkaisupyyntöstä, jonka Lietuvos Aukšciausiasis Teismas (ylin tuomioistuin, Liettua) on esittänyt 23.6.2021 tekemällään päätöksellä, joka on saapunut unionin tuomioistuimeen 28.6.2021, saadakseen ennakkoratkaisun asiassa

D.V.

vastaa

M.A.,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (neljäs jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja C. Lycourgos sekä tuomarit L. S. Rossi, J.-C. Bonichot, S. Rodin ja O. Spineanu-Matei (esittelevä tuomari),

julkisasiamies: M. Szpunar,

kirjaaja: A. Calot Escobar,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä esitetyn,

ottaen huomioon huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

- D.V., edustajanaan A. Kakoškina, advokatè,
- Liettuan hallitus, asiamiehinään K. Dieninis, S. Grigonis ja V. Kazlauskaitė-Švenčionienė,
- Saksan hallitus, asiamiehinään J. Möller, U. Bartl ja M. Hellmann,

* Oikeudenkäyntikieli: liettua.

– Euroopan komissio, asiamiehinään J. Jokubauskaité ja N. Ruiz García,
kuultuaan julkisasiamiehen 22.9.2022 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,
on antanut seuraavan

tuomion

- 1 Ennakkoratkaisupyyntö koskee kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY (EYVL 1993, L 95, s. 29), sellaisena kuin se on muutettuna 25.10.2011 annetulla Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivillä 2011/83/EU (EUVL 2011, L 304, s. 64; jäljempänä direktiivi 93/13), 3 artiklan 1 kohdan, 4 artiklan 2 kohdan, 6 artiklan 1 kohdan ja 7 artiklan 1 kohdan tulkintaa.
- 2 Tämä pyyntö on esitetty asiassa, jossa asianosaisina ovat asianajaja D.V. ja hänen asiakkaansa M.A.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

Unionin oikeus

- 3 Direktiivin 93/13 3 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:
”Sopimusehtoa, josta ei ole erikseen neuvoteltu, pidetään kohtuuttomana, jos se hyvän tavan vastaisesti aiheuttaa kuluttajan vahingoksi huomattavan epätasapainon osapuolten sopimuksesta johtuvien oikeuksien ja velvollisuuksien välille.”
- 4 Kyseisen direktiivin 4 artiklassa säädetään seuraavaa:
”1. Sopimusehdon kohtuuttomuutta arvioidaan ottaen huomioon sopimuksen kohteena olevien tavaroiden ja palvelujen luonne ja viitaten sopimuksetekohetkellä kaikkiin sopimuksen tekoon liittyviin olosuhteisiin sekä kaikkiin muihin sopimuksen ehtoihin tai toiseen sopimukseen, josta se on riippuvainen, sanotun kuitenkaan rajoittamatta 7 artiklan soveltamista.
2. Sopimusehtojen kohtuuttoman luonteen arviointi ei saa koskea sopimuksen pääkohteen määrittelyä, hinnan tai korvauksen riittävyttä eikä vastineena toimitettavia palveluja ja tavaroita, jos ehdot on laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi.”
- 5 Kyseisen direktiivin 5 artiklan sanamuoto on seuraava:
”Jos on kyse sopimuksesta, jonka kaikki tai tietyt kuluttajalle esitetyt ehdot on laadittu kirjallisesti, ehdot on aina laadittava selkeästi ja ymmärrettävästi. – –”
- 6 Saman direktiivin 6 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:
”Jäsenvaltioiden on säädettävä, että elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisen sopimuksen kohtuuttomat ehdot eivät sido kuluttajia niiden kansallisen lainsäädännön mukaisesti ja että sopimus jää muilta osin osapuolia sitovaksi, jos sopimus voi olla olemassa ilman kohtuuttomia ehtoja.”

7 Direktiivin 93/13 7 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Jäsenvaltioiden on kuluttajien ja kilpailevien elinkeinonharjoittajien edun vuoksi varmistettava, että on olemassa riittäviä ja tehokkaita keinoja kohtuuttomien ehtojen käytön lopettamiseksi elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisissä sopimuksissa.”

8 Saman direktiivin 8 artiklan sanamuoto on seuraava:

”Jäsenvaltiot voivat antaa tai pitää voimassa tämän direktiivin soveltamisalalla [EUT-]sopimuksen mukaisia tiukempia säännöksiä varmistaakseen kuluttajalle suojelun korkeamman tason.”

Liettuan oikeus

Siviililaki

9 Direktiivi 93/13 on saatettu osaksi Liettuan kansallista oikeutta Liettuan siviililain hyväksymisestä, voimaantulosta ja täytäntöönpanosta 18.7.2000 annetun lain nro VIII-1864 (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas Nr. VIII-1864; Žin., 2000, nro 74-2262), sellaisena kuin sitä sovelletaan pääasiassa (jäljempänä siviililaki), 6.228⁴ §:llä, joka on otsikon ”Kuluttajasopimusten kohtuuttomat ehdot” alla. Tämän pykälän sanamuoto on seuraava:

” – –

2. Kohtuuttomiksi katsotaan kuluttajasopimusten ehdot, joista osapuolet eivät ole erikseen sopineet ja joilla osapuolten oikeuksien ja velvollisuuksien tasapaino on tosiasiallisesti kyseenalaistettu kuluttajan vahingoksi lojaliteettivaatimuksen noudattamatta jättämisen vuoksi.

– –

6. Kaikki kuluttajasopimuksen kirjalliset ehdot on laadittava selkeästi ja ymmärrettävästi. Sopimusehtoja, jotka ovat tämän vaatimuksen vastaisia, pidetään kohtuuttomina.

7. Sopimusehtoja, joissa määritetään kuluttajasopimuksen kohde, sekä sopimusehtoja, jotka liittyvät hinnan asianmukaisuuteen suhteessa myytyyn tavarahan tai palveluun, ei pidä arvioida kohtuuttomuuden kannalta, edellyttäen, että ehdot on laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi.

8. Jos tuomioistuin toteaa sopimusehdon tai sopimusehdot kohtuuttomiksi, kyseinen ehto tai kyseiset ehdot ovat pätemättömiä sopimuksen tekemisestä alkaen, mutta muut sopimusehdot sitovat sopimuspuolia edelleen, jos sopimuksen täyttämistä voidaan jatkaa kohtuuttomien ehtojen kumoamisen jälkeen.”

Asianajajan ammatista annettu laki nro IX-2066

- 10 Asianajajan ammatista 18.3.2004 annetun lain nro IX-2066 (Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas Nr. IX-2066; Žin., 2004, nro 50-1632) 50 §:ssä, jonka otsikko on ”Asianajajan suorittamista oikeudellisista palveluista maksettava korvaus”, säädetään seuraavaa:

”1. Asiakkaat maksavat asianajajalle sopimuksen mukaiset palkkiot sopimuksen nojalla suoritetuista oikeudellisista palveluista.

--

3. Määritettäessä asianajajalle oikeudellisista palveluista maksettavan palkkion määrää on otettava huomioon asian monimutkaisuus, asianajajan pätevyys ja kokemus, asiakkaan taloudellinen tilanne ja muut merkitykselliset olosuhteet.”

Määräys, joka annettiin 2.4.2004

- 11 Asianajajan tai asianajajaharjoittelijan antamasta oikeudellisesta avusta – palvelujen tarjoamisesta – siviiliasioissa maksettavan palkkion enimmäismäärää koskevien suuntaviivojen hyväksymisestä 2.4.2004 annetulla Liettuan oikeusministerin määräyksellä nro 1R-85 (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-85 ”Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio patvirtinimo”; Žin., 2004, nro 54-1845), sellaisena kuin sitä on sovellettu 20.3.2015 alkaen (jäljempänä 2.4.2004 annettu määräys), vahvistettiin suositukset asianajajan tai asianajajaharjoittelijan siviiliasioissa antamasta oikeudellisesta avusta maksettavan palkkion enimmäismäärästä. Liettuan asianajajaliitto hyväksyi nämä suositukset 26.3.2004, ja ne muodostavat perustan oikeudenkäyntikulujen vahvistamista koskevien siviiliprosessilain sääntöjen soveltamiselle.

Pääasia ja ennakkoratkaisukysymykset

- 12 M.A. teki kuluttajan asemassa 11.4.2018 ja 29.8.2018 välisenä aikana viisi vastikkeellista sopimusta oikeudellisten palvelujen suorittamisesta asianajaja D.V:n kanssa, eli 11.4.2018 tehdyt kaksi sopimusta siviiliasioissa, jotka koskivat varallisuuden osien yhteisomistusta sekä alaikäisten lasten asuinpaikkaa, tapaamisoikeutta ja elatusavun määrän määrittämistä, 12.4.2018 ja 8.5.2018 tehdyt kaksi sopimusta, jotka koskivat M.A:n edustamista Kaunasin (Liettua) poliisilaitoksella ja syyttäväviranomaisessa, ja 29.8.2018 tehty sopimus, joka koski M.A:n etujen puolustamista avioeroasiassa.
- 13 Jokaisen sopimuksen 1 kohdan mukaan asianajaja sitoutui antamaan oikeudellista neuvontaa suullisesti ja/tai kirjallisesti, laatimaan oikeudellisten asiakirjojen luonnoksia, suorittamaan oikeudellisia selvityksiä asiakirjoista ja edustamaan asiakasta eri yksiköissä asiaa koskevissa toimissa.
- 14 Kyseisissä sopimuksissa vahvistettiin palkkioiden määräksi 100 euroa ”kultakin tunnilta, jona asiakkaalle annetaan neuvontaa tai suoritetaan oikeudellisia palveluja” (jäljempänä hintaa koskeva sopimusehto). Sopimuksissa määrättiin, että ”osa mainituista palkkioista -- maksetaan

- välittömästi, kun asianajaja toimittaa oikeudellisista palveluista laskun, ottaen huomioon annetun neuvonnan tai suoritettujen oikeudellisten palvelujen tuntimäärän” (jäljempänä maksutapoja koskeva lauseke).
- 15 Lisäksi M.A. maksoi palkkioista ennakkomaksuja yhteensä 5 600 euroa.
 - 16 D.V. suoritti oikeudellisia palveluja vuoden 2018 huhtikuun ja joulukuun välisenä aikana sekä vuoden 2019 tammikuusta vuoden 2019 maaliskuuhun, ja hän lähetti 21. ja 26.3.2019 laskut kaikista suoritetuista palveluista.
 - 17 Koska D.V. ei ollut saanut kaikkia vaatimiaan palkkioita, hän nosti 10.4.2019 Kauno apylinkės teismasissa (Kaunasin alioikeus, Liettua) kanteen, jossa hän vaati, että M.A. on velvoitettava maksamaan 9 900 euroa suoritetuista oikeudellisista palveluista ja 194,30 euroa sopimuksen täytäntöönpanoon liittyvinä kuluina, korotettuina 5 prosentin suuruisella vuosikorolla, joka lasketaan kanteen nostamispäivästä alkaen tuomion täytäntöönpanoon saakka.
 - 18 Kyseinen tuomioistuin hyväksyi D.V:n vaatimuksen osittain 5.3.2020 antamallaan tuomiolla. Se katsoi, että tehtyjen sopimusten mukaisesti oikeudellisia palveluita oli suoritettu yhteensä 12 900 eurolla. Se totesi kuitenkin, että kaikkien viiden sopimuksen hintaa koskevat sopimusehdot olivat kohtuuttomia, ja alensi vaadittuja palkkioita puoleen vahvistaen niiden määräksi 6 450 euroa. Näin ollen Kauno apylinkės teismas velvoitti M.A:n maksamaan 1 044,33 euroa ottaen huomioon jo maksetun rahamäärän ja korotettuna 5 prosentin suuruisella vuosikorolla, joka laskettiin kanteen nostamisesta alkaen tuomion täytäntöönpanoon saakka, sekä 12 euroa oikeudenkäyntikuluja. D.V. velvoitettiin maksamaan M.A:lle 360 euroa oikeudenkäyntikuluja.
 - 19 D.V. teki 30.4.2020 tätä päätöstä koskevan valituksen, jonka Kauno apygardos teismas hylkäsi 15.6.2020 antamallaan määräyksellä.
 - 20 D.V. teki 10.9.2020 kyseisestä määräyksestä kassaatiovalituksen Lietuvos Aukščiausiasis Teismasiin (ylin tuomioistuin, Liettua), joka on ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin.
 - 21 Kyseinen tuomioistuin pohtii lähinnä kahta kysymystä, joista ensimmäinen koskee niiden sopimusehtojen avoimuuden vaatimusta, jotka koskevat oikeudellisten palvelujen tarjoamista koskevien sopimusten pääkohdetta, ja toinen näiden palvelujen hinnan vahvistamista koskevan sopimusehdon kohtuuttomaksi toteamisen vaikutuksia.
 - 22 Mainituista kysymyksistä ensimmäisen osalta kyseinen tuomioistuin tarkastelee yhtäältä kysymystä siitä, kuuluuko oikeudellisten palvelujen tarjoamista koskevan sopimuksen ehto, jota ei ole neuvoteltu erikseen ja joka koskee näiden palvelujen hintaa ja sen laskentatapaa, kuten hintaa koskeva sopimusehto, direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohdan soveltamisalaan.
 - 23 Koska ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo asian olevan näin, se pohtii toisaalta avoimuuden vaatimusta, joka sopimuksen pääkohdetta koskevan sopimusehdon on täytettävä, jotta sen kohtuuttomuutta ei arvioida. Kyseinen tuomioistuin toteaa tältä osin, että vaikka hintaa koskeva sopimusehto on muotoiltu kieliopilliselta kannalta selkeästi, sen ymmärrettävyyttä voidaan epäillä, koska keskivertokuluttaja ei voi ymmärtää sen taloudellisia seurauksia, vaikka hän ottaisi huomioon kyseessä olevien sopimusten muut ehdot eli maksutapoja koskevan sopimusehdon, jossa ei määrätä siitä, että asianajajan on esitettävä selvityksiä tarjotuista palveluista, eikä siitä, että maksut on suoritettava jaksoittain.

- 24 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin kuitenkin muistuttaa, että – kuten unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee – ennen sopimuksen tekemistä tiedoilla sopimusehdoista ja sopimuksen tekemisen seurauksista on kuluttajalle perustavanlaatuinen merkitys, sillä kuluttaja päättää nimenomaan näiden tietojen perusteella, haluaako hän sitoutua elinkeinonharjoittajan aiemmin laatimiin ehtoihin (tuomio 21.3.2013, RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, 44 kohta).
- 25 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin myöntää, että pääasiassa kyseessä olevat sopimukset ovat luonteeltaan erityisiä ja että oikeudellisten palvelujen tarjoamiseksi tarvittavien tuntien määrää on vaikea ennakoida, mutta se pohtii, voidaanko elinkeinonharjoittajalta kohtuudella vaatia, että tämän on mainittava ohjeellinen hinta näille palveluille, ja olisiko tällaisissa sopimuksissa mainittava tämä tieto. Se pohtii myös, voidaanko tietojen puuttumista ennen sopimuksen tekemistä kompensoida antamalla tiedot kyseisten sopimusten täyttämisen aikana ja voiko se, että hinta varmistuu vasta asianajajan tiettyssä asiassa hoitaman edustuksen jälkeen, olla tässä arvioinnissa hyödyllinen seikka.
- 26 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin täsmentää toisesta kysymyksestä, että siviililain 6.228⁴ §:n 6 momentissa taataan direktiivissä 93/13 taattua suojelua korkeampi suojelun taso, koska sopimusehdon kohtuuttomaksi toteamista varten on riittävää, ettei sopimusehto ole avoin, eikä sitä ole tarpeen arvioida kyseisen direktiivin 3 artiklan 1 kohdan kannalta. Kyseinen tuomioistuin pohtii näin ollen vaikutuksia, joita unionin oikeudessa liitetään siihen, että sopimusehto todetaan kohtuuttomaksi.
- 27 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin väittää tältä osin, että hintaa koskevan sopimusehdon pätemättömäksi toteamisen olisi johdettava oikeudellisten palvelujen tarjoamista koskevien sopimusten pätemättömyyteen ja sen tilanteen palauttamiseen, jossa kuluttaja olisi, jos näitä sopimusehtoja ei olisi koskaan ollut. Käsiteltävässä asiassa tämä johtaisi kuitenkin kuluttajan perusteettomaan etuun ja epäoikeudenmukaiseen tilanteeseen sellaista elinkeinonharjoittajaa kohtaan, joka on suorittanut nämä palvelut kokonaisuudessaan. Kyseinen tuomioistuin pohtii lisäksi, heikentääkö mainittujen palvelujen hintojen mahdollinen alentaminen direktiivin 93/13 7 artiklan 1 kohdalla tavoiteltua ehkäisevää vaikutusta.
- 28 Tässä tilanteessa Lietuvos Aukščiausiasis Teismas päätti näin ollen lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:
- ”1) Onko direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohtaa tulkittava siten, että ilmaisu ’sopimuksen pääkohde’ käsittää palvelujen hintaa ja tapaa, jolla se lasketaan, koskevan ehdon, josta ei ole erikseen neuvoteltu ja joka sisältyy elinkeinonharjoittajan (asianajajan) ja kuluttajan oikeudellisista palveluista tekemään sopimukseen?
- 2) Onko direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohtaan sisältyvää viittausta sopimusehdon selkeyteen ja ymmärrettävyyteen tulkittava siten, että riittää, että hintaa koskevassa sopimusehdossa (jossa tosiasiallisesti suoritettujen palvelujen hinta määritetään tuntihinnan perusteella) eritellään asianajajalle maksettavan tuntipalkkion määrä?
- 3) Jos toiseen kysymykseen vastataan kieltävästi: onko avoimuuden vaatimusta tulkittava siten, että siihen sisältyy asianajajan velvollisuus ilmoittaa sopimuksessa palveluista, joiden hinnat voidaan selkeästi määrittää ja eritellä etukäteen, maksettava hinta, vai onko sopimuksessa määritettävä myös palvelujen ohjeellinen hinta (suoritettuja oikeudellisia palveluja koskeva alustava hinta-arvio), jos sopimusta tehtäessä on mahdotonta ennakoida tiettyjen toimien

lukumäärää (tai kestoja) ja niistä perittävää palkkiota, ja mahdolliset tekijät, jotka voivat johtaa hinnan nousemiseen tai alenemiseen? Kun arvioidaan, onko hintaa koskeva sopimusehto avoimuusvaatimuksen mukainen, onko sillä merkitystä, annetaanko oikeudellisten palvelujen hintaa ja sen laskentatapaa koskevat tiedot kuluttajalle millä tahansa asianmukaisella tavalla vai esitetäänkö ne oikeudellisia palveluja koskevassa sopimuksessa itsessään? Voidaanko tietojen puuttumista ennen sopimuksen tekemistä kompensoida antamalla tiedot sopimuksen täyttämisen aikana? Vaikuttaako sen arvioimiseen, onko sopimusehto avoimuusvaatimuksen mukainen, se seikka, että suoritettujen oikeudellisten palvelujen lopullinen hinta selviää vasta näiden palvelujen suorittamisen jälkeen? Kun arvioidaan, onko hintaa koskeva sopimusehto avoimuusvaatimuksen mukainen, onko sillä merkitystä, ettei sopimuksessa määrätä, että asianajajan on raportoitava kuluttajalle säännöllisesti suoritetuista palveluista tai laadittava niistä laskuja säännöllisesti, minkä ansiosta kuluttaja voisi hyvissä ajoin päättää kieltäytyä oikeudellisista palveluista tai muuttaa sopimushintaa?

- 4) Jos kansallinen tuomioistuin katsoo, että sopimusehto, jossa tosiasiallisesti suoritettujen palvelujen hinta määritetään tuntihinnan perusteella, ei ole ymmärrettävä, kuten direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohdassa edellytetään, onko sen tutkittava, onko kyseinen ehto kohtuuton mainitun direktiivin 3 artiklan 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla (toisin sanoen tutkittaessa, onko sopimusehto mahdollisesti kohtuuton, onko selvittettävä, aiheuttaako kyseinen sopimusehto kuluttajan vahingoksi 'huomattavan epätasapainon' osapuolten sopimuksesta johtuvien oikeuksien ja velvollisuuksien välille), vai – kun otetaan kuitenkin huomioon, että kyseinen ehto koskee sopimuksen perusteella annettavia olennaisia tietoja – riittääkö pelkästään se, ettei hintaa koskeva sopimusehto ole avoin, sen pitämiseen kohtuuttomana?
- 5) Tarkoittaako se, ettei oikeudellisia palveluja koskeva sopimus ole sitova, kun hintaa koskeva sopimusehto on todettu kohtuuttomaksi – kuten direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdasta ilmenee –, että on palautettava tilanne, jossa kuluttaja olisi ollut, ellei kohtuuttomaksi todettua ehtoa olisi ollut? Tarkoittaisiko tällaisen tilanteen palauttaminen, ettei kuluttaja ole velvollinen maksamaan jo suoritetuista palveluista?
- 6) Jos vastikkeellisia palveluja koskevan sopimuksen luonne tarkoittaa, että on mahdotonta palauttaa tilannetta, jossa kuluttaja olisi ollut, ellei kohtuuttomaksi todettua ehtoa olisi ollut (palvelut on jo suoritettu), olisiko korvauksen määrittäminen asianajajan suorittamista palveluista direktiivin 93/13 7 artiklan 1 kohdan tavoitteen vastaista? Jos edelliseen kysymykseen vastataan kieltävästi, saavutettaisiinko todellinen tasapaino, jolla sopimuspuolten yhdenvertaisuus palautetaan: i) jos asianajajalle maksetaan sopimuksen mukaista tuntipalkkaa suoritetusta palvelusta, ii) jos asianajajalle maksetaan oikeudellisten palvelujen vähimmäispalkkio (esim. kansallisen oikeuden säädöksessä tai asianajajan antamasta avusta maksettavan korvauksen enimmäismäärää koskevissa suosituksissa) tai iii) jos asianajajalle maksetaan palveluista kohtuullinen määrä, jonka tuomioistuin määrittää ottaen huomioon asian monimutkaisuuden, asianajajan pätevyyden ja kokemuksen, asiakkaan taloudellisen tilanteen ja muut merkitykselliset olosuhteet?”

Ennakkoratkaisukysymysten tarkastelu

Ensimmäinen kysymys

- 29 Ensimmäisellä kysymyksellään ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee lähinnä, onko direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohtaa tulkittava siten, että kyseisessä säännöksessä tarkoitettuun ”sopimuksen pääkohteeseen” kuuluu asianajajan ja kuluttajan välisen oikeudellisten palvelujen tarjoamista koskevan sopimuksen ehto, josta ei ole erikseen neuvoteltu ja jossa vahvistetaan tarjottujen palvelujen hinta tuntihinnan perusteella.
- 30 Tältä osin on muistutettava, että direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohdassa säädetään poikkeuksesta siitä kohtuuttomien sopimusehtojen sisällöllisestä valvontajärjestelmästä, josta on säädetty tällä direktiivillä toteutetun kuluttajien suojajärjestelmän yhteydessä, ja että tätä säännöstä on näin ollen tulkittava suppeasti. Lisäksi kyseisessä säännöksessä olevaa ilmaisua ”sopimuksen pääkohde” on tavallisesti tulkittava koko Euroopan unionissa itsenäisesti ja yhtenäisesti, ja tässä tulkinnassa on otettava huomioon säännöksen asiayhteys ja kyseisellä säännöstyöllä tavoiteltu päämäärä (ks. vastaavasti tuomio 20.9.2017, *Andriuc ym.*, C-186/16, EU:C:2017:703, 34 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 31 Kun kyse on direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohdassa tarkoitettuna käsitteeseen ”sopimuksen pääkohde” kuuluvasta sopimusehtojen ryhmästä, unionin tuomioistuin on jo todennut, että näiden sopimusehtojen on ymmärrettävä olevan niitä, joilla vahvistetaan sopimuksen olennaiset suoritukset ja jotka sellaisenaan määrittävät sopimusta (ks. mm. tuomio 20.9.2017, *Andriuc ym.*, C-186/16, EU:C:2017:703, 35 ja 36 kohta ja tuomio 22.9.2022, *Vicente* (Asianajopalkkioiden periminen), C-335/21, EU:C:2022:720, 78 kohta).
- 32 Tässä tapauksessa hintaa koskeva sopimuslauseke koskee oikeudellisista palveluista maksettavaa korvausta, joka perustuu tuntihintaan. Tällainen sopimusehto, jossa määrätään toimeksiantajan velvollisuudesta maksaa asianajopalkkiot ja mainitaan niiden hinta, kuuluu sopimusehtoihin, joissa määritellään sopimussuhteen keskeinen sisältö, ja tälle suhteelle on nimenomaan ominaista oikeudellisten palvelujen suorittaminen maksua vastaan. Se kuuluu näin ollen direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohdassa tarkoitettuun sopimuksen pääkohteeseen. Sen arviointi voi lisäksi koskea tässä säännöksessä tarkoitettua hinnan tai korvauksen asianmukaisuutta suhteessa vastineena toimitettaviin tavaroihin.
- 33 Tämä tulkinta pätee riippumatta siitä ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen ensimmäisessä ennakkoratkaisukysymyksessään mainitsemasta seikasta, ettei kyseisestä sopimusehdosta ole neuvoteltu erikseen. Kun sopimusehto kuuluu niihin ehtoihin, joissa määritetään sopimussuhteen keskeinen sisältö, asia on nimittäin näin sekä tilanteessa, jossa kyseisestä ehdosta on neuvoteltu erikseen, että tilanteessa, jossa tällaisia neuvotteluja ei ole käyty.
- 34 Kaiken edellä esitetyn perusteella ensimmäiseen kysymykseen on vastattava, että direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohtaa on tulkittava siten, että tämän säännöksen soveltamisalaan kuuluu asianajajan ja kuluttajan välisen oikeudellisten palvelujen tarjoamista koskevan sopimuksen ehto, jossa vahvistetaan tarjottujen palvelujen hinta tuntihinnan perusteella.

Toinen ja kolmas kysymys

- 35 Toisella ja kolmannella kysymyksellään, joita on tarkasteltava yhdessä, ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee lähinnä, onko direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohtaa tulkittava siten, että asianajajan ja kuluttajan välisen oikeudellisten palvelujen tarjoamista koskevan sopimuksen ehto, jossa vahvistetaan tarjottujen palvelujen hinta tuntihinnan perusteella ilman, että siinä on muita täsmennyksiä tai tietoja kuin laskutettava tuntihinta, vastaa tässä säännöksessä tarkoitettua vaatimusta siitä, että sopimusehdot on laadittava selkeästi ja ymmärrettävästi. Mikäli tähän kysymykseen vastataan kieltävästi, ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee, mitä tietoja kuluttajalle on esitettävä tilanteessa, jossa kyseisen sopimuksen kohteena olevien palvelujen tarjoamiseksi tarvittavien tuntien tosiasiallista määrää on mahdotonta ennakoita, ja voidaanko tällaisten tietojen puuttumista ennen sopimuksen tekemistä kompensoida kyseisen sopimuksen täyttämisen aikana.
- 36 Siltä osin kuin ensimmäiseksi on kyse sopimusehtojen avoimuuden vaatimuksesta, joka esitetään direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohdassa, unionin tuomioistuin on korostanut, että tämä vaatimus, joka sisältyy myös kyseisen direktiivin 5 artiklaan, ei voi rajoittua ainoastaan sopimusehtojen muodolliseen ja kieliopilliseen ymmärrettävyyteen vaan että päinvastoin, koska mainitulla direktiivillä toteutettu suojajärjestelmä perustuu ajatukseen siitä, että kuluttaja on elinkeinonharjoittajaan nähden heikompi osapuoli muun muassa tietojen puolesta, samassa direktiivissä asetettua vaatimusta siitä, että sopimusehdot on laadittava selkeästi ja ymmärrettävästi, ja siten avoimuutta koskevaa vaatimusta on tulkittava laajasti (ks. vastaavasti tuomio 3.3.2020, Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, 46 ja 50 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 37 Vaatimuksen, jonka mukaan sopimusehto on laadittava selkeästi ja ymmärrettävästi, on näin ollen ymmärrettävä edellyttävän sitä, että sopimuksessa esitetään avoimesti sen mekanismin konkreettinen toiminta, johon asianomaisessa ehdossa viitataan, sekä tarvittaessa tämän mekanismin ja muissa sopimusehdoissa määrätyn mekanismin välinen suhde siten, että kuluttajalla on mahdollisuus täsmällisten ja helppotajuisten perusteiden nojalla arvioida, minkälaisia taloudellisia seurauksia siitä hänelle aiheutuu (tuomio 20.9.2017, Andriciuc ym., C-186/16, EU:C:2017:703, 45 kohta ja tuomio 16.7.2020, Caixabank ja Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 ja C-259/19, EU:C:2020:578, 67 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 38 Näin ollen kansallisen tuomioistuimen on tutkittava kaikkien merkityksellisten tosiseikkojen perusteella, onko pääasiassa kyseessä olevan kaltainen sopimusehto selkeä ja ymmärrettävä direktiivissä 93/13 tarkoitettulla tavalla. Kun kansallinen tuomioistuin ottaa huomioon kaikki sopimuksen tekemiseen liittyvät olosuhteet, sen tehtävänä on erityisesti varmistaa, että kuluttajalle on annettu tiedoksi kaikki seikat, jotka voivat vaikuttaa hänen sitoumuksensa laajuuteen ja joiden avulla hän voi arvioida siitä aiheutuvia taloudellisia seurauksia (ks. vastaavasti tuomio 3.3.2020, Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, 52 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 39 Siltä osin kuin toiseksi on kyse siitä, minä ajankohtana nämä seikat on saatettava kuluttajan tietoon, unionin tuomioistuin on todennut, että sillä, että ennen sopimuksen tekemistä annetaan tiedot sopimusehdoista ja sopimuksen tekemisen seurauksista, on kuluttajalle perustavanlaatuisen merkitys. Kuluttaja päättää nimenomaan näiden tietojen perusteella, haluaako hän sitoutua elinkeinonharjoittajan aiemmin laatimiin ehtoihin (tuomio 9.7.2020, Ibercaja Banco, C-452/18, EU:C:2020:536, 47 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

- 40 Käsiteltävässä asiassa on huomattava, että – kuten ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin täsmentää – hintaa koskevassa sopimuslausekkeessa vain todetaan, että elinkeinonharjoittajan perimien palkkioiden suuruus on 100 euroa jokaiselta tunnilta, jona asiakkaalle annetaan oikeudellisia palveluita. Tällainen hinnanvahvistusmekanismi ei anna elinkeinonharjoittajan antamien muiden tietojen puuttuessa tavanomaisesti valistuneelle sekä kohtuullisen tarkkaavaiselle ja huolelliselle keskivertokuluttajalle mahdollisuutta arvioida tästä sopimusehdosta aiheutuvia taloudellisia seurauksia eli näistä palveluista maksettavaksi tulevaa kokonaismäärää.
- 41 Kun otetaan huomioon oikeudellisten palvelujen tarjoamista koskevan sopimuksen kohteena olevien palvelujen luonne, elinkeinonharjoittajan on tosin usein vaikeaa tai jopa mahdotonta ennakoida jo sopimuksen tekemisajankohtana tällaisten palvelujen suorittamiseksi tarvittavien tuntien tarkkaa määrää ja näin ollen niiden todellisia kokonaiskustannuksia.
- 42 Unionin tuomioistuin on lisäksi katsonut, että sitä, onko elinkeinonharjoittaja noudattanut direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohdassa ja 5 artiklassa tarkoitettua avoimuutta koskevaa vaatimusta, on arvioitava niiden seikkojen perusteella, jotka kyseisellä elinkeinonharjoittajalla oli tiedossaan kuluttajan kanssa tekemänsä sopimuksen tekohetkellä (tuomio 9.7.2020, Ibercaja Banco, C-452/18, EU:C:2020:536, 49 kohta).
- 43 Vaikka elinkeinonharjoittajalta ei voida vaatia, että tämä ilmoittaa kuluttajalle hänen sitoumuksensa lopullisista taloudellisista seurauksista, jotka riippuvat tulevista, ennalta arvaamattomista ja kyseisen elinkeinonharjoittajan tahdosta riippumattomista tapahtumista, on kuitenkin niin, että kuluttajan on voitava niiden tietojen avulla, jotka elinkeinonharjoittajan on annettava ennen sopimuksen tekemistä, tehdä päätöksensä harkitusti ja tietoisena yhtäältä siitä mahdollisuudesta, että tällaiset tapahtumat voivat toteutua, ja toisaalta seurauksista, joita niistä saattaa aiheutua kyseessä olevien oikeudellisten palveluiden tarjoamisen kestolle.
- 44 Näiden tietojen, jotka voivat vaihdella yhtäältä oikeudellisia palveluja koskevassa sopimuksessa määrättyjen suoritusten kohteen ja luonteen ja toisaalta sovellettavien ammatillisten ja ammattieettisten sääntöjen mukaan, on oltava sellaisia, että kuluttaja voi niiden perusteella arvioida näiden palvelujen likimääräisiä kokonaiskustannuksia. Tällaisia olisivat arvio tietyn palvelun tuottamiseen tarvittavien työtuntien ennakoidusta tai vähimmäisestä määrästä tai sitoumus lähettää kohtuullisin väliajoin laskuja tai kausittaisia kertomuksia, joissa ilmoitetaan suoritettujen työtuntien määrä. Kuten tämän tuomion 38 kohdassa muistutetaan, kansallisen tuomioistuimen tehtävänä on ottaa huomioon kaikki sopimuksen tekoon liittyvät olosuhteet ja tarkistaa, ovatko elinkeinonharjoittajan ennen sopimuksen tekemistä toimittamat tiedot mahdollistaneet sen, että kuluttaja voi tehdä päätöksensä harkitusti ja tietoisena kaikista taloudellisista seurauksista, joita kyseisen sopimuksen tekemisestä aiheutuu.
- 45 Kaiken edellä esitetyn perusteella toiseen ja kolmanteen kysymykseen on vastattava, että direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohtaa on tulkittava siten, että asianajajan ja kuluttajan välisen oikeudellisten palvelujen tarjoamista koskevan sopimuksen ehto, jossa vahvistetaan näiden palvelujen hinta tuntihinnan perusteella ilman, että kuluttajalle annetaan ennen sopimuksen tekemistä tietoja, joiden perusteella hän voi tehdä päätöksensä harkitusti ja tietoisena sopimuksen tekemisen taloudellisista seurauksista, ei täytä kyseisessä säännöksessä tarkoitettua vaatimusta siitä, että sopimus on laadittava selkeästi ja ymmärrettävästi.

Neljäs kysymys

- 46 Neljännellä kysymyksellään ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee lähinnä, onko direktiivin 93/13 3 artiklan 1 kohtaa tulkittava siten, että asianajajan ja kuluttajan välisen oikeudellisten palvelujen tarjoamista koskevan sopimuksen ehtoa, jossa näiden palvelujen hinta vahvistetaan tuntihinnan perusteella ja joka näin ollen kuuluu tämän sopimuksen pääkohteeseen, on pidettävä kohtuuttomana vain sen seikan vuoksi, että se ei täytä kyseisen direktiivin 4 artiklan 2 kohdassa säädettyä avoimuuden vaatimusta.
- 47 Tältä osin on muistutettava, että unionin tuomioistuin on katsonut direktiivin 93/13 5 artiklasta, että sopimusehdon avoimuus on yksi niistä tekijöistä, jotka on otettava huomioon ehdon kohtuuttomuuden arvioinnissa, joka kansallisen tuomioistuimen on suoritettava direktiivin 3 artiklan 1 kohdan nojalla. Sen on tätä arviointia suorittaessaan tutkittava kaikki asiassa vallitsevat olosuhteet huomioon ottaen ensiksi, onko kyse mahdollisesti lojaliteettiperiaatteen noudattamatta jättämisestä, ja toiseksi, onko kyse viimeksi mainitussa säännöksessä tarkoitettua kuluttajan vahingoksi koituvasta huomattavasta epätasapainosta (tuomio 3.10.2019, Kiss ja CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, 49 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 48 Kuten tämän tuomion 36 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä käy ilmi, direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohdan mukaisella sopimusehtojen avoimuutta koskevalla vaatimuksella on sama ulottuvuus kuin sen 5 artiklan mukaisella vaatimuksella (ks. vastaavasti myös tuomio 30.4.2014, Kásler ja Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, 69 kohta). Sopimusehdon avoimuuden puuttumisen seurauksia ei näin ollen ole syytä kohdella eri tavoin sen mukaan, koskeeko se sopimuksen pääkohdetta vai jotakin muuta sen osa-aluetta.
- 49 Vaikka tämän tuomion 47 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä ilmenee, että kuluttajan kanssa tehdyssä sopimuksessa olevan ehdon kohtuuttomuuden arviointi perustuu lähtökohtaisesti kokonaisarviointiin, jossa ei oteta huomioon pelkästään kyseisen ehdon mahdollista avoimuuden puutetta, on todettava, että jäsenvaltiot voivat vapaasti varmistaa direktiivin 93/13 8 artiklan mukaisesti kuluttajille korkeamman suojelun tason.
- 50 Kuten ennakkoratkaisupyynnöstä ja Liettuan hallituksen esittämistä huomautuksista ilmenee, Liettuan tasavalta on päättänyt käsiteltävässä asiassa varmistaa korkeamman suojelun tason, koska siviililain 6.228⁴ §:n 6 momentissa säädetään, että avoimuuden vaatimuksen vastaisia ehtoja pidetään kohtuuttomina.
- 51 Koska jäsenvaltioilla on vapaus säätää kansallisessa lainsäädännössään tällaisesta suojelun tasosta, direktiivi 93/13, jossa ei edellytetä, että kuluttajan kanssa tehdyn sopimuksen ehdon avoimuuden puute johtaa automaattisesti sopimusehdon kohtuuttomaksi toteamiseen, ei ole esteenä sille, että tällainen seuraus johtuu kansallisesta oikeudesta.
- 52 Kaiken edellä todetun perusteella neljänteen kysymykseen on vastattava, että direktiivin 93/13 3 artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, että asianajajan ja kuluttajan välisen oikeudellisten palvelujen tarjoamista koskevan sopimuksen ehtoa, jossa näiden palvelujen hinta vahvistetaan tuntihinnan perusteella ja joka näin ollen kuuluu kyseisen sopimuksen pääkohteeseen, ei voida pitää kohtuuttomana vain sen seikan vuoksi, että se ei täytä kyseisen direktiivin 4 artiklan 2 kohdassa säädettyä avoimuuden vaatimusta, paitsi jos jäsenvaltio, jonka kansallista oikeutta kyseessä olevaan sopimukseen sovelletaan, on kyseisen direktiivin 8 artiklan mukaisesti nimenomaisesti säätänyt, että kohtuuttomaksi sopimusehdoksi luokitteleminen johtuu vain tästä seikasta.

Viides ja kuudes kysymys

- 53 Viidennellä ja kuudennella kysymyksellään, joita on tarkasteltava yhdessä, ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee lähinnä, onko direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohtaa ja 7 artiklan 1 kohtaa tulkittava siten, että silloin, kun asianajajan ja kuluttajan välinen oikeudellisten palvelujen suorittamista koskeva sopimus ei voi olla voimassa kohtuuttomaksi todetun sellaisen sopimusehdon poistamisen jälkeen, jossa palvelujen hinta vahvistetaan tuntihinnan perusteella, ja kun kyseiset palvelut on suoritettu, mainitut säännökset ovat esteenä sille, että kansallinen tuomioistuin voi päättää palauttaa tilanteen, jossa kuluttaja olisi ollut, ellei kyseistä sopimusehtoa olisi ollut, vaikka tämä johtaa tilanteeseen, jossa elinkeinonharjoittaja ei saa mitään korvausta palveluistaan, tai että kansallinen tuomioistuin korvaa kyseisen lausekkeen kansallisella säännöksellä, joka koskee asianajajan antamasta avusta maksettavan korvauksen enimmäismäärää, tai omalla arviollaan sellaisesta korvauksen tasosta, jota se pitää kohtuullisena näistä palveluista.
- 54 Jotta näihin kysymyksiin voidaan antaa vastaus, on muistutettava, kuten unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä johtuu, että sopimukseen sisältyvän ehdon kohtuuttomaksi toteamisen avulla on voitava palauttaa se oikeudellinen ja tosiasiallinen tilanne, jossa kuluttaja olisi ollut, ellei mainittua kohtuutonta ehtoa olisi ollut (ks. vastaavasti tuomio 31.5.2018, Sziber, C-483/16, EU:C:2018:367, 34 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 55 Direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdan mukaan kansallisen tuomioistuimen on jätettävä soveltamatta kohtuutonta sopimusehtoa, jotta ehdolla ei ole sitovia vaikutuksia kuluttajaan nähden, ellei kuluttaja vastusta tätä. Sopimuksen pitää kuitenkin pääsääntöisesti säilyä muuttamattomana lukuun ottamatta kohtuuttomien ehtojen poistamisesta aiheutuvaa muutosta siltä osin kuin tällainen sopimuksen voimassa pitäminen on kansallisen oikeuden säännösten mukaan oikeudellisesti mahdollista (tuomio 25.11.2020, Banca B., C-269/19, EU:C:2020:954, 29 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 56 Silloin, kun elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välinen sopimus ei voi pysyä voimassa kohtuuttoman ehdon poistamisen jälkeen, direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohta ei ole esteenä sille, että kansallinen tuomioistuin poistaa sopimusoikeudellisten periaatteiden mukaisesti kohtuuttoman ehdon korvaamalla sen dispositiivisella kansallisella oikeussäännöllä tilanteissa, joissa kohtuuttoman ehdon pätemättömäksi toteaminen velvoittaisi tuomioistuimen toteamaan sopimuksen kokonaan pätemättömäksi aiheuttaen tällä erityisen haitallisia vaikutuksia kuluttajalle, jolloin negatiivinen seuraus kohdistuisi kuluttajaan (tuomio 25.11.2020, Banca B., C-269/19, EU:C:2020:954, 32 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 57 Käsiteltävässä asiassa ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii, mitkä päätelmät hintaa koskevan sopimuslausekkeen mahdollisesta kohtuuttomaksi toteamisesta on tehtävä. Kyseinen tuomioistuin katsoo yhtäältä, että pääasiassa kyseessä olevat sopimukset eivät voi pysyä voimassa ilman kyseistä sopimusehtoa, ja toisaalta, että tilannetta, jossa kuluttaja olisi ollut, jos kyseistä ehtoa ei olisi ollut olemassa, ei voitaisi palauttaa, koska kuluttaja on saanut näissä sopimuksissa tarkoitetut oikeudelliset palvelut.
- 58 Tältä osin on huomautettava, että – kuten tämän tuomion 54–56 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä ilmenee – hintaa koskevan sopimuslausekkeen kohtuuttomaksi toteamisesta seuraa, että kansallinen tuomioistuin on velvollinen olemaan soveltamatta sitä, ellei kuluttaja vastusta tätä. Sen tilanteen palauttaminen, jossa kuluttaja olisi ollut, jos kyseistä ehtoa ei olisi ollut

olemassa, merkitsee lähtökohtaisesti – myös silloin, kun palvelut on suoritettu – sitä, että kuluttaja vapautuu velvollisuudesta maksaa kyseisen sopimusehdon perusteella vahvistetut palkkiot.

- 59 Näin ollen siinä tapauksessa, että ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo, että kansallisen oikeuden merkityksellisten säännösten mukaan sopimusten voimassaolo ei voi jatkua hintaa koskevan sopimuslausekkeen poistamisen jälkeen, direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohta ei ole esteenä sopimusten pätemättömäksi toteamiselle, vaikka tämä johtaisi siihen, että elinkeinonharjoittaja ei saa palveluistaan mitään korvausta.
- 60 Ainoastaan siinä tapauksessa, että sopimusten pätemättömäksi toteamisesta kokonaisuudessaan aiheutuu kuluttajalle erityisen haitallisia seurauksia siten, että kuluttajaan kohdistuisi negatiivisia seurauksia, ennakkoratkaisua pyytäneellä tuomioistuimella on poikkeuksellisesti mahdollisuus korvata kumottu kohtuuton sopimusehto dispositiivisella kansallisella oikeussäännöllä tai säännöllä, jota sovelletaan, jos sopimuspuolet ovat sopineet siitä.
- 61 Niistä seurauksista, joita pääasiassa kyseessä olevien sopimusten pätemättömäksi toteamisesta voisi aiheutua kuluttajalle, on huomautettava, että unionin tuomioistuin on todennut lainasopimuksen osalta, että koko sopimuksen pätemättömäksi toteamisesta seuraisi lähtökohtaisesti jäljellä olevan lainan summan erääntyminen välittömästi maksettavaksi sellaisen suuruisena, että tämä summa saattaisi ylittää kuluttajan maksukyvyn, ja siitä voisi aiheutua kuluttajalle erityisen haitallisia seurauksia (ks. vastaavasti tuomio 3.3.2020, Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, 63 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Sopimuksen pätemättömäksi toteamisen erityinen vahingollisuus ei kuitenkaan voi rajoittua yksinomaan puhtaasti rahallisiin seurauksiin.
- 62 Kuten julkisasiamies on ratkaisuehdotuksensa 74 ja 76 kohdassa esittänyt, on nimittäin mahdollista, että jo suoritettuja oikeudellisia palveluja koskevan sopimuksen toteaminen pätemättömäksi voi asettaa kuluttajan oikeudellisesti epävarmaan tilanteeseen erityisesti siinä tapauksessa, että elinkeinonharjoittaja voi vaatia kansallisen oikeuden nojalla korvausta näistä palveluista muilla perusteilla kuin pätemättömäksi todetun sopimuksen perusteella. Lisäksi sen mukaan, mitä sovellettavassa kansallisessa lainsäädännössä säädetään, sopimuksen pätemättömyys voi mahdollisesti vaikuttaa sopimuksen nojalla toteutettujen toimien pätevyyteen ja tehokkuuteen.
- 63 Näin ollen on niin, että jos ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa edellä esitetyn perusteella, että kyseisten sopimusten toteamisesta kokonaisuudessaan pätemättömiksi aiheutuisi erityisen haitallisia seurauksia kuluttajalle, direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohta ei ole esteenä sille, että kyseinen tuomioistuin korvaa hintaa koskevan sopimusehdon dispositiivisella kansallisella oikeussäännöllä tai säännöllä, jota sovelletaan, jos sopimuspuolet ovat sopineet siitä. On kuitenkin tärkeää, että tällaista säännöstä on tarkoitus soveltaa erityisesti elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisiin sopimuksiin ja ettei se ole soveltamisalaltaan niin yleinen, että sen soveltaminen merkitsisi sitä, että kansallinen tuomioistuin voisi määrätä suoritetuista palveluista maksettavan korvauksen oman arvionsa perusteella (ks. vastaavasti tuomio 8.9.2022, D.B.P. ym. (Ulkomaanvaluuttaan sidottu kiinnelaina), C-80/21–C-82/21, EU:C:2022:646, 76 ja 77 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 64 Jos ennakkoratkaisupyynnössä mainittu 2.4.2004 annettu määräys sisältää tällaisen säännöksen, mikä ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen on tarkistettava, tätä määräystä voidaan käyttää hintaa koskevan sopimusehdon korvaamiseksi tuomioistuimen vahvistamalla palkkiolla.

- 65 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ei sitä vastoin voi täydentää pääasiassa kyseessä olevia sopimuksia omalla arviollaan korvauksesta, joka sen mukaan on kohtuullinen korvaus tarjotuista palveluista.
- 66 Kuten unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, silloin, kun kansallinen tuomioistuin toteaa elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisessä sopimuksessa kohtuuttoman ehdon pätemättömäksi, kyseinen tuomioistuin ei voi täydentää kyseistä sopimusta muuttamalla sopimusehdon sisältöä (tuomio 25.11.2020, Banca B., C-269/19, EU:C:2020:954, 30 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 67 Tältä osin unionin tuomioistuin on katsonut, että jos kansallisen tuomioistuimen sallittaisiin muuttaa tällaisessa sopimuksessa olevien kohtuuttomien ehtojen sisältöä, olisi tämä omiaan haittaamaan direktiivin 93/13 7 artiklassa tarkoitettun pitkän aikavälin tavoitteen toteutumista. Tämä mahdollisuus nimittäin myötävaikuttaisi sen ehkäisevän vaikutuksen poistumiseen, joka elinkeinonharjoittajiin kohdistetaan jättämällä tällaisia kohtuuttomia ehtoja yksinkertaisesti soveltamatta kuluttajiin nähden, koska elinkeinonharjoittajat olisivat taipuvaisia jatkamaan tällaisten ehtojen käyttämistä tietoisina siitä, että vaikka ehdot julistettaisiin pätemättömiksi, kansallinen tuomioistuin voisi kuitenkin täydentää sopimusta tarvittavilta osin näiden elinkeinonharjoittajien etujen takaamiseksi (tuomio 18.11.2019, A. S.A., C-212/20, EU:C:2021:934, 69 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 68 Kaiken edellä esitetyn perusteella viidenteen ja kuudenteen kysymykseen on vastattava, että direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohtaa ja 7 artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, että silloin, kun asianajajan ja kuluttajan välinen oikeudellisten palvelujen suorittamista koskeva sopimus ei voi olla voimassa kohtuuttomaksi todetun sellaisen sopimusehdon poistamisen jälkeen, jossa palvelujen hinta vahvistetaan tuntihinnan perusteella, ja kun palvelut on suoritettu, mainitut säännökset eivät ole esteenä sille, että kansallinen tuomioistuin palauttaa tilanteen, jossa kuluttaja olisi ollut, ellei kyseistä sopimusehtoa olisi ollut, vaikka tämä johtaa tilanteeseen, jossa elinkeinonharjoittaja ei saa mitään korvausta palveluistaan. Siinä tapauksessa, että sopimuksen pätemättömäksi toteamisesta kokonaisuudessaan aiheutuu kuluttajalle erityisen haitallisia seurauksia, mikä ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen on tarkistettava, nämä säännökset eivät ole esteenä sille, että kansallinen tuomioistuin korjaa kyseisen sopimusehdon pätemättömyyden korvaamalla sen kansallisen oikeuden dispositiivisella säännöksellä tai säännöllä, jota sovelletaan, jos sopimuspuolet ovat sopineet siitä. Nämä säännökset ovat sitä vastoin esteenä sille, että kansallinen tuomioistuin korvaa kumotun kohtuuttoman sopimusehdon tuomioistuimen arviolla siitä, kuinka suuri korvaus kyseisistä palveluista on maksettava.

Oikeudenkäyntikulut

- 69 Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely unionin tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisten tuomioistuinten asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet muille kuin näille asianosaisille huomautusten esittämisestä unionin tuomioistuimelle, ei voida määrätä korvattaviksi.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (neljäs jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

- 1) **Kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY, sellaisena kuin se on muutettuna 25.10.2011 annetulla Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivillä 2011/83/EU, 4 artiklan 2 kohtaa**

on tulkittava siten, että

tämän säännöksen soveltamisalaan kuuluu asianajajan ja kuluttajan välisen oikeudellisten palvelujen tarjoamista koskevan sopimuksen ehto, jossa vahvistetaan tarjottujen palvelujen hinta tuntihinnan perusteella.

- 2) **Direktiivin 93/13, sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä 2011/83, 4 artiklan 2 kohtaa**

on tulkittava siten, että

asianajajan ja kuluttajan välisen oikeudellisten palvelujen tarjoamista koskevan sopimuksen ehto, jossa vahvistetaan näiden palvelujen hinta tuntihinnan perusteella ilman, että kuluttajalle annetaan ennen sopimuksen tekemistä tietoja, joiden perusteella hän voi tehdä päätöksensä harkitusti ja tietoisena sopimuksen tekemisen taloudellisista seurauksista, ei täytä kyseisessä säännöksessä tarkoitettua vaatimusta siitä, että sopimus on laadittava selkeästi ja ymmärrettävästi.

- 3) **Direktiivin 93/13, sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä 2011/83, 3 artiklan 1 kohtaa**

on tulkittava siten, että

asianajajan ja kuluttajan välisen oikeudellisten palvelujen tarjoamista koskevan sopimuksen ehto, jossa näiden palvelujen hinta vahvistetaan tuntihinnan perusteella ja joka näin ollen kuuluu kyseisen sopimuksen pääkohteeseen, ei voida pitää kohtuuttomana vain sen seikan vuoksi, että se ei täytä kyseisen direktiivin, sellaisena kuin se on muutettuna, 4 artiklan 2 kohdassa säädettyä avoimuuden vaatimusta, paitsi jos jäsenvaltio, jonka kansallista oikeutta kyseessä olevaan sopimukseen sovelletaan, on kyseisen direktiivin, sellaisena kuin se on muutettuna, 8 artiklan mukaisesti nimenomaisesti säätänyt, että kohtuuttomaksi sopimusehdoksi luokittelu johtuu vain tästä seikasta.

- 4) **Direktiivin 93/13, sellaisena kuin se on muutettuna direktiivillä 2011/83, 6 artiklan 1 kohtaa ja 7 artiklan 1 kohtaa**

on tulkittava siten, että

silloin, kun asianajajan ja kuluttajan välinen oikeudellisten palvelujen suorittamista koskeva sopimus ei voi olla voimassa kohtuuttomaksi todetun sellaisen sopimusehdon poistamisen jälkeen, jossa palvelujen hinta vahvistetaan tuntihinnan perusteella, ja kun nämä palvelut on suoritettu, mainitut säännökset eivät ole esteenä sille, että kansallinen tuomioistuin palauttaa tilanteen, jossa kuluttaja olisi ollut, ellei kyseistä sopimusehtoa olisi ollut, vaikka tämä johtaa tilanteeseen, jossa elinkeinonharjoittaja ei saa mitään

korvausta palveluistaan. Siinä tapauksessa, että sopimuksen pätemättömäksi toteamisesta kokonaisuudessaan aiheutuu kuluttajalle erityisen haitallisia seurauksia, mikä ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen on tarkistettava, nämä säännökset eivät ole esteenä sille, että kansallinen tuomioistuin korjaa kyseisen sopimusehdon pätemättömyyden korvaamalla sen kansallisen oikeuden dispositiivisella säännöksellä tai säännöllä, jota sovelletaan, jos sopimuspuolet ovat sopineet siitä. Nämä säännökset ovat sitä vastoin esteenä sille, että kansallinen tuomioistuin korvaa kumotun kohtuuttoman sopimusehdon tuomioistuimen arviolla siitä, kuinka suuri korvaus kyseisistä palveluista on maksettava.

Allekirjoitukset